

forbindelse er Sjøqvists dokumentation af Munchs grundlæggende pessimisme efter katastrofen i 1914 af stor betydning for forståelsen af Munchs udenrigspolitiske opfattelse i mellemkrigstiden. Sjøqvist kontrasterer denne pessimisme med mange af Munchs optimistiske offentlige udtalelser og ser denne som udtryk for en indre dialog mellem villet optimisme og instinktiv pessimisme (s. 146). Man kunne også se kontrasten som udtryk for et pragmatisk karaktertræk hos Munch, som flere gange kom til udtryk, f.eks. i anlægget af Tune-stillingen 1915, men som næppe stemmer overens med Sjøqvists billede af Munch som den logiske, konsekvente politiker, og som derfor underbetones i fremstillingen.

Afsnittet indeholder også interessante iagttagelser af P. Munchs udenrigspolitiske »stil« – hans arbejdsmetode, forhold til ministeriet, parti- og regeringsfæller; dette er aspekter, som man gerne havde set belyst mere ekstensivt, og som peger på et behov for yderligere undersøgelser.

Det er rigtigt set, at biografien også indeholder et hovedafsnit om historikeren P. Munch, både den flittige lærebogsforfatter og forskeren. Afsnittet har nødvendigvis oversigtens karakter og går ikke ned i nogen dyberegående analyse af Munchs metode og historiesyn; det vigtige ligger først og fremmest i, at der hermed er peget på et vigtigt felt for fremtidig forskning. Både gennem sit omfattende historiske forfatterskab og gennem erindringerne, der så langt er den vigtigste enkeltkilde til dansk politisk historie i første halvdel af 20. århundrede, har Munch sat sit store præg på flere generationers historieopfattelse. En kritisk analyse af Munch som historiker er derfor en væsentlig opgave, som Sjøqvists fremstilling aktualiserer.

Man kan næppe sige, at Sjøqvists intentioner med biografien er opfyldt i fuldt mål. »Gåden« P. Munch – i den udstrækning en sådan findes – er kun delvis

løst. Sjøqvist har en tendens til at overbetone de psykodynamiske aspekter af politisk adfærd på bekostning af de sociale og undlader f.eks. helt at tage stilling til *rollens* betydning, som jo var kernen i Karup Pedersens analyse. Men biografien indeholder megen solid forskning om Munch og hans politiske adfærd. Sjøqvists helhedsbillede af Munch, der trods visse mangler for første gang lader os se ham som den rigt facetterede personlighed, han var, vil være det naturlige udgangspunkt for al videre Munch-forskning.

Nikolaj Petersen

Troels Fink: *Da Sønderjylland blev delt 1918–1920. I–II*. (Institut for Grænseregionsforskning, 1978). 288, 108 s.

De hidtidige fremstillinger af genforeningsproblematikken i årene 1918–20 har lidt af den svaghed, at alle de vigtigste udenlandske kilder ikke har været genstand for en systematisk bearbejdelse.

Dette skyldes naturligvis i første række, at disse kilder ikke har været tilgængelige før i de senere årtier. Det tyske arkivmateriale var det første, der blev adgang til, efter at den danske arkivdelegation bestående af arkivarerne Johan Hvidtfeldt og Harald Jørgensen i slutningen af fyrrerne havde hjembragt mange vigtige akter fra det tidligere Auswärtiges Amt. Desværre var fototeknikken dengang ikke alt for god, så mange af dokumenterne er i en dårlig forfatning med ofte svært læselige tekster.

I løbet af tresserne og halvfjerserne blev der mulighed for at studere de engelske akter. Den sidste skanse, der skulle erobres, var det franske udenrigsministeriums arkiv, der hidtil havde modstået alle stormløb. Da Harald Jørgensen i 1958 søgte at få adgang for at benytte materialet til sin bog »Genforeningens statspolitiske baggrund« (1970), fik han

afslag. Det engelske materiale havde han heller ikke haft lejlighed til at benytte; men denne mangel blev i betydelig grad afhjulpet af Tage Kaarsted i hans bog fra 1974 om »Storbritannien og Danmark 1918–20«.

Det er dog først med Troels Finks nye store værk »Da Sønderjylland blev delt«, at vi har fået en fuldstændig udnyttelse af både det tyske, engelske og franske arkivmateriale. For fredskonferencens vedkommende er det dog hovedsagelig Tardieu og Franz von Jessens bog fra 1926, der er benyttet. Konferencens arkiv skal for en stor del være gået til grunde under den anden verdenskrig.

Finks fremstilling er planlagt til at omfatte i alt 3 bind, hvoraf de to første, der dækker tiden fra oktober 1918 til januar 1920, nu foreligger. Det sidste bind vil behandle begivenhederne i foråret og sommeren 1920 og udkomme, »hvis tid og kræfter slår til«, hedder det lidt pessimistisk i indledningen. Lad os håbe, at dette forbehold ikke er mere nødvendigt end præstens traditionelle ord til menigheden: på næste søndag skulle jeg prædike. Det ville i sandhed være sørgeligt, om dette storværk, der sandsynligvis på flere punkter vil blive det sidste ord i sagen, skulle forblive en ufuldendt symfoni.

Som man kunne forvente, er behandlingen af det udviklede problemkompleks gennemført med en overskuelighed og klarhed, der er et kendetegn for Finks forfatterskab. Den dansk-tyske nationalitetskamp har altid udmærket sig ved en komplicitet, som kun eksperter har kunnet finde rundt i. Og selv de har ofte haft svært ved at redegøre for udviklingen på en for menigmand forståelig måde.

Men dette kan ikke siges om det foreliggende værk. Skildringen og vurderingen af forhandlingerne mellem den danske regering, de politiske partier, de private interessegrupper, de stridende søn-

derjyske fraktioner samt de tyske, franske og engelske officielle og uofficielle instanser er gennemført på en sådan måde, at fremstillingen kan læses uden større anstrengelser eller mulighed for misforståelser. Sceneskiftet mellem begivenhederne i Slesvig, København, Berlin, Paris etc. gennemføres let og elegant.

Dette hænger ikke blot sammen med, at Fink er vor førende ekspert på området. Det skyldes også, at han gennem årene har udviklet en evne til at økonomisere med ord og udtryk, så der næppe findes én overflødig sætning i hele værket. Det bør også fremhæves, at sproget er behageligt fri for unødvendige fremmedord. Her er et felt, hvor mange moderne historikere kan lære, hvorledes man bør skrive.

Spørger man, hvor det særlige findes i dette værk i modsætning til forgængernes, så vil jeg nævne tre områder, hvor Finks undersøgelser og vurderinger fortjener en nærmere omtale; også fordi de måske er de mest kontroversielle. Det drejer sig dels om den danske udenrigsministers ledelse af Danmarks politik under fredskonferencen, endvidere om Slesvigeksperten H. V. Clausens optræden under fredsforhandlingerne samt endelig om Frankrigs intriger mod den officielle danske politik, således som den var blevet udformet i oktober 1918 i samarbejde mellem den radikale regering Zahle og oppositionen.

For nu at tage det sidste forhold først, så må det nævnes, at Fink har en tilbøjelighed til at omtale de problemer, der opstod mellem Danmark og sejrherrene, som en sag mellem den danske regering og »de allierede«, hvilket naturligvis er formelt korrekt. Men i realiteten havde Danmark ingen vanskeligheder af betydning med Storbritannien eller USA. Det nærmeste, man kan komme i kritik af de to lande, består i, at de til at begynde med var tilbøjelige til at trække i hælene på Frankrig; men de gjorde sig snart fri. Det

var fra Frankrig, de virkelige besværligheder kom.

Det var således den franske gesandt i København, Conty, der konspirerede med Dannevirkebevægelsen, hvis mangel på sund fornuft og ansvarsbevidsthed ikke behøver en nærmere omtale. Det grelleste eksempel på den franske illoyalitet over for den danske regering ses dog i sagen om en afstemning i 3. zone.

Kommissionen, der behandlede det slesvigske spørgsmål, bestod naturligvis af repræsentanter fra alle de store allierede magter. Men det var først og fremmest de franske delegerede, kommissionens formand André Tardieu og diplomaten Jules Laroche, der gik Dannevirkefolkenes ærinde. Kommissionen benyttede nu et postuleret dansk krav om en tysk militær rømning af hele zonen som argument for en sydlig afstemningsgrænse. Det lykkedes dog den danske regering at få fredskonferencen til at frafalde kravet om en 3. zone. Lloyd George og præsident Wilson gik ind for denne ændring, og Frankrig så sig nødsaget til at give efter. Fink formoder, at årsagen kan have været, at Kieler-kanalens internationalisering ikke kunne gennemføres.

Men dermed var sagen ikke endt for Danmarks vedkommende, thi opgivelsen af 3. zone gav som bekendt anledning til en af de bitreste politiske stridigheder i moderne dansk historie og var medvirkende til at bane vejen for »Påsekrisen« året efter. Samspillet mellem de franske kredse og Dannevirkebevægelsen er et såre interessant og ikke særlig opbyggeligt eksempel på Frankrigs efterkrigspolitik.

Lektor H. V. Clausen, der fra januar 1919 blev knyttet til det danske gesandtskab i Paris som Slesvig-sagkyndig, er nok den person i bogen, der får den hårdeste medfart. Fink lægger ikke skjul på, at det efter hans opfattelse ikke var en god idé at sende Clausen til Paris. Forsvarsminister, dr. Peter Munch ville have

været en bedre repræsentant, thi »han var velbevandret i det franske sprog og havde større politisk erfaring end H. V. Clausen«, hedder det.

Kritikken af Clausen beror på, at han sammen med gesandten H. A. Bernhoft hurtigt begyndte at optræde »yderst selvstændigt«, idet han bevægede sig bort fra den grænsedragning, han oprindeligt havde argumenteret for, og i stedet begav sig mod syd eller rettere mod sydvest. »Det er en af gåderne i genforeningshistorien«, skriver Fink (I, 279), »at H. V. Clausen nok holdt på selvbestemmelsesretten omend med visse justeringer, men når det gjaldt øen Sild og især List, så tænkte han som Christian IV efter slaget ved Listerdyb i 1644«.

Nu kom de Clausenske taktiske overvejelser ikke til at spille nogen rolle, bl.a. fordi striden om 3. zone fejede dem bort. Men det nye billede af H. V. Clausen, som Fink har givet os, vil blive stående som et meget værdifuldt punkt i hans store værk.

Udenrigsminister Erik Scavenius er en anden af de danske personligheder, der kommer ud for en ganske skarp kritik, selv om det ikke giver sig udtryk i skarpe ord. Men Fink er i virkeligheden af samme mening som Alex. Foss, der i en anonymt udgiven pjece fra 1919 om »Udenrigsminister Scavenius og Genforeningen« opfordrede ham til at gå af med den begrundelse, at han vel havde gjort sin pligt under krigen, men nu var uegnet til at forhandle med de allierede og derfor burde vige pladsen for en mere kvalificeret udenrigsminister.

På side 78 i bd. I slutter Fink sig til dette synspunkt med ordene: »Som repræsentant for Danmark over for de allierede var Scavenius i den givne situation lidet egnet ... Et skifte på udenrigsministerposten havde haft gode grunde for sig af hensyn til de allierede«.

Synspunktet er jo interessant, og det mangler heller ikke på argumenter, der

kan bidrage til en begrundelse. Men svagheden i argumentationen ligger efter min mening i, at Fink atter benytter begrebet »de allierede« i stedet for at sige »den franske regering«. Thi det var her, problemet lå. De tilløb til uvilje, der fandtes på engelsk side, var rent forbigående, hvis de overhovedet eksisterede. Englændernes »common sense« i udenrigspolitiske spørgsmål bevirkede, at forholdet til den danske regering hurtigt normaliseredes.

En af Finks anklager mod Scavenius er, at han ikke officielt ville give udtryk for Danmarks taknemmelighed over for sejrherrene, der havde gjort det muligt for sønderjyderne at vende hjem. Fink kan nok have ret i, at en sådan gestus måske kunne være taktisk klog. Men på den anden side var sagen næppe af større betydning. Det var såvist ikke af hensyn til Sønderjylland eller Danmark, at krigen mod det tyske kejserrige var blevet ført. Og Scavenius' modargument, at det var værdigere for den danske regering at holde sig tilbage i denne sag, kan ikke uden videre afvises. Der var altid den fare, at en sådan erklæring fra den påståede tyskvenlige regering Zahle ville blive stemplet som det rene hykleri og som et usmageligt udtryk for opportunisme.

Det er nok sandsynligt, at en mere franskorienteret dansk udenrigsminister ville have opnået større prestige i Paris, men om dette ville have været en fordel på længere sigt, kan i det mindste diskuteres.

Ingen dansk politiker så klarere end Scavenius, at den franske efterkrigs politik byggede på sand, fordi den beroede på illusionen om, at Frankrig havde vundet krigen. Storbritanniens og senere USA's krigsdeltagelse havde camoufleret den kendsgerning, at uden disse to magter havde Frankrig tabt i 1914 eller i hvert fald i 1915–16.

Set ud fra en realpolitisk vurdering gjaldt det for Danmark om at holde Frankrig så meget på afstand, at forholdet

til det nye Tyskland ikke blev afgørende kompromitteret. Det var i længden den for landet mest fordelagtige politik.

Endelig kan man spørge: hvad ville der være vundet ved at fjerne Scavenius, når det var regeringen Zahle, de inden- og udenlandske modstandere ville til livs?

Heldigvis holdt såvel regeringen som dens udenrigsminister, indtil den nye grænse af 1920 var sikret. Om begivenhederne i dette år vil det afsluttende bind handle.

Viggo Sjøqvist

Barbara G. Haskel: *The Scandinavian Option. Opportunities and Opportunity Costs in Postwar Scandinavian Foreign Policies*. (Universitetsforlaget, Oslo, 1976). 266 s.

I en række artikler i nordiske og internationale politologiske tidsskrifter har Barbara Haskel, der nu er ansat ved McGill University, Montreal, forlængst placeret sig som en kyndig iagttagelse af det nordiske samarbejde. Nu har Universitetsforlaget udsendt en revideret udgave af den afhandling, hvormed hun i 1972 erhvervede Ph.D.-graden ved Harvard University. Bogens tema er ikke nyt, men til gengæld essentielt: Hvorledes kan det være, at det nordiske samarbejde trods alle mulige forudsætninger i form af kulturelle, sociale og politiske lighedspunkter mellem landene er forblevet på et yderst uforpligtende plan? For at besvare dette spørgsmål gennemfører forfatteren parallelle analyser af to mislykkede integrationsforsøg, det nordiske forsvarsforbund 1948–49 og den nordiske toldunion i slutningen af 1950'erne samt af to »succeser«, gennemførelsen af den nordiske pasunion og af det fælles arbejdsmarked i midten af 1950'erne.

Analysen indledes med en kort teoretisk diskussion, hvorunder forf. noget hastigt forkaster de analyserammer, der hidtil har behersket integrationsforskning